

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2024. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.74>

УДК 368

P. B. Пікус,

к. е. н., професор кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1951-148X>

М. Ю. Назаренко,

студент спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа та страхування",

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-8669-0078>

РОЗВИТОК РИНКУ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

R. Pikus,

PhD in Economics, Professor of the Department of Insurance, Banking and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

M. Nazarenko,

Student of speciality 072 "Finance, Banking and Insurance", Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT OF THE FACTORING SERVICES MARKET IN UKRAINE

У статті узагальнено теоретико-методичні основи функціонування та розвитку ринку факторингових послуг. Розкрито сутність факторингу як різновиду фінансово-комісійної операції, що характеризується придбанням банком або спеціалізованою фінансовою організацією права на дебіторську заборгованість клієнта з негайною оплатою більшої її частини у грошовій формі. Визначено та охарактеризовано функції та завдання факторингу, його суб'єкти та види. Суб'єктами факторингу є фактор – суб'єкт, що надає факторингові послуги, клієнт – суб'єкт, що отримує факторингові послуги та позичальник – особа, що отримала товари чи послуги на умовах комерційного кредиту. Серед основних функцій факторингу виокремлено: фінансування підприємств, управління дебіторською заборгованістю, аналіз платоспроможності та управління фінансовими ризиками. Основними видами факторингу визначено: договірний, конфіденційний, з регресом, без регресу, кредитний, масовий; банківський, міжнародний. Виокремлені особливості здійснення факторингу на ринку фінансових послуг: прискорення виробничого циклу підприємства, можливість вкладати фінансові ресурси в розвиток, підтримка конкурентоспроможності, підвищення ефективності ризик-менеджменту. Охарактеризовано сучасні тенденції розвитку ринку факторингових послуг в Україні та означено проблеми, що перешкоджають ефективному його розвитку: високі ціни, недосконале законодавство, яке не надає достатнього захисту фактору і клієнту, високі вимоги до клієнтів, низький рівень просвітницької діяльності серед потенційних клієнтів, військові дії на території країни. Сформульовано пропозиції щодо нагальних рішень з метою стимулювання розвитку ринку факторингу в Україні та потреби подальших наукових розвідок, особливо в частині імплементації кращих світових стандартів функціонування і розвитку ринку в українську практику. Рекомендовано особливу увагу зосередити на створенні державної програми підтримки бізнесу, яка буде націлена на зменшення ціни на факторингові послуги, розширення можливостей використання факторингу у сфері державних закупівель, а також на створенні державного реєстру правочину відступлення.

The article summarizes the theoretical and methodological foundations of functioning and development of the factoring services market. The essence of factoring is disclosed as a kind of financial commission operation, which is

characterized by the acquisition by a bank or a specialized financial organization of the right to the client's receivables with immediate payment of most of it in cash. The functions and tasks of factoring, its subjects and types are defined and characterized. The subjects of factoring are a factor – an entity that provides factoring services, a client – an entity that receives factoring services and a borrower – a person who received goods or services on the terms of a commercial loan. Among the main functions of factoring are: financing of enterprises, management of receivables, solvency analysis and financial risk management. The main types of factoring are: contractual, confidential, with recourse, without recourse, credit, mass; banking, international. The features of factoring in the financial services market are highlighted: acceleration of the production cycle of enterprise, the ability to invest financial resources in development, maintaining competitiveness, increasing the efficiency of risk management. Current trends in the development of factoring services market in Ukraine are characterized and problems that hinder its effective development are identified: high prices, imperfect legislation that does not provide sufficient protection to the factor and the client, high requirements for customers, low level of educational activities among potential customers, military operations in the country. Proposals for urgent solutions are formulated in order to stimulate the development of the factoring market in Ukraine and the need for further scientific research, especially in terms of implementing the best world standards for the functioning and development of the market in Ukrainian practice. It is recommended to focus special attention on the creation of a state business support program, which will be aimed at reducing the price of factoring services, expanding the possibilities of using factoring in the field of public procurement, as well as creating a state register of assignment transactions.

Ключові слова: факторинг, ринок факторингових послуг, функції факторингу, види факторингових операцій, суб'єкти факторингу

Keywords: factoring, factoring services market, factoring functions, types of factoring operations, factoring entities

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною світової економіки та фінансової системи є ринок факторингових послуг, який направлений на фінансування підприємств, що у свою чергу забезпечує їх діяльність та надає

можливості для розвитку. Факторинг є інструментом зменшення кредитного ризику. В періоди економічної нестабільності та загального економічного спаду в сіті, що супроводжується банкрутством компаній та зростанням рівня неповернення кредитів, цей засіб стає дедалі важливішим для забезпечення фінансової стійкості підприємства. В Україні, через політичну невизначеність, війну, постійні коливання курсу валют та загальну економічну нестабільність у підприємств виникають складнощі щодо подальшого ведення господарської діяльності та подальшого розвитку. Факторинг є одним із найбільш дієвих інструментів вирішення цієї проблеми, через фінансування та зменшення кредитного ризику допоможе вітчизняним підприємствам впевнено виходити на світові ринку та інтегруватися в європейський економічний простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова проблематика функціонування та розвитку ринку факторингових послуг перебуває у сфері наукових інтересів багатьох вітчизняних економістів. Особливу увагу в дослідженні цієї теми приділили в своїх працях наступні науковці: Вовк В.Я., Завора Т.М., Макарович В.К., Мовчан А.С., Момот Л. В., Онищенко В.О., Пальчук О.І., Фарапонов Г. А., Шабанова О.В. Серед питань зазначеної проблеми дослідники насамперед торкнулися теоретико-методичних основ ринку факторингових послуг в частині основних функцій, принципів, проаналізували особливості його функціонування. Серед зарубіжних економістів проблематику ринку факторингових послуг в більшій мірі висвітлювали: А. Халлунові, К. Чулкова, М. Яношкова, А. Чікосова. К. Мур, Б. Рекшепі, А. Тойвівайнен, В. Павлат, О. Шлоссбергер, Л. Клаппер. Основну увагу вони зосередили на особливостях розвитку ринку факторингових послуг в економічно розвинених країнах, а також в країнах, які встали на шлях ринкової трансформації в частині визначення сутності та завдань факторингових послуг, охарактеризували динаміку розвитку цього ринку в різні часові проміжки.

Сучасні виклики, що стоять перед українською економікою вимагають повернення до зазначеної проблематики, уточнення його змісту за завдань з

урахуванням поточних факторів впливу на розвиток ринку факторингових послуг, визначення перспективних напрямів вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування ринку в умовах його Європейської інтеграції.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних основ ринку факторингових послуг, розробити практичні рекомендації щодо перспективних напрямів його розвитку в Україні задля підвищення фінансової стійкості та конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світових ринках.

Для досягнення поставленої мети в роботі було вирішено наступні завдання:

- розкрито сутність, функції та завдання факторингових послуг;
- визначено та охарактеризовано види факторингу;
- виокремлені особливості здійснення факторингу на ринку фінансових послуг;
- охарактеризовано сучасні тенденції розвитку ринку факторингових послуг в Україні;
- виокремлено проблеми, що перешкоджають ефективному розвитку ринку факторингових послуг в Україні;
- надано пропозиції щодо напрямків удосконалення ринку факторингових послуг в Україні в умовах сучасних викликів і євроінтеграційного руху.

Методи дослідження. У роботі було використано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний метод були застосовані під час розкриття сутності факторингу, його видів та особливостей. За допомогою аналітичного, статистичного, порівняльного методів було проаналізовано тенденції розвитку ринку факторингових послуг в Україні. Аналітичний та методи наукового абстрагування, індукції були використанні для розробки пропозицій щодо

удосконалення ринку факторингових послуг в Україні з урахуванням сучасних викликів та кращих світових стандартів.

Виклад основного матеріалу. Факторинг в його сучасному вимірі з'явився у 30-тих роках 20 століття в США, причиною цього було видозмінення англійського інституту торгівельного посередництва. Серед чинників, що зумовили такий розвиток, можна відзначити: переваги у використанні комерційного кредиту, розширення використання розстрочки платежів, захист від прострочених боргів та створення необхідної законодавчої бази та інфраструктури для факторингу.

В Україні факторинг почав розвиватися на початку 21 століття, так 11 січня 2006 року Україна приєдналася до Конвенції УНІДРУА (Міжнародний інститут з уніфікації приватного права) «Про Міжнародний факторинг» [9, с. 204]. Ця конвенція стала основою для розвитку вітчизняного факторингового законодавства. Наразі факторингові послуги в своїй основі регулюються законами України «Про банки і банківську діяльність» та «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг».

Більшість факторингових послуг в Україні надають саме банківські установи. Нормативно-правові засади факторингу визначено в статті 49, пункту 3 закону України «Про банки та банківську діяльність».

У відповідності до закону факторингом є придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів [11].

Визначення змісту факторингу представлено в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних економістів. Халлунові А. та Османовіч Е. [20, с. 5], які визначають факторинг як купівлю та продаж дебіторської заборгованості з дисконтом від номінальної вартості.

У той же час Момот Л.В. [6, с. 101-102] тлумачить факторинг як банківську операцію чи комплекс послуг, що надається клієнту фактором в обмін на передачу дебіторської заборгованості.

Слав'юк Н.Р., Глущенко С.В. [14, с. 125] в своїх працях наводять наступне визначення факторингу – це придбання фактором у організації права вимоги в грошовій формі на дебіторську заборгованість.

Проаналізувавши та узагальнивши наведені визначення сутності факторингу, можна стверджувати, що факторинг – це вид фінансово-комісійних операцій, що характеризується придбанням банком або спеціалізованою фінансовою організацією права на дебіторську заборгованість клієнта з негайною оплатою більшої її частини у грошовій формі.

Суб'єктами факторингової операції виступають:

1) фактор – суб'єкт, що має законне право на проведення факторингової операції, це може бути як і банк, що надає такий вид послуг, так і спеціалізована фінансова установа;

2) клієнт – суб'єкт, що отримує факторингові послуги, може являти собою як фізичну, так і юридичну особу, що здійснює підприємницьку діяльність;

3) позичальник (дебітор) – фізична чи юридична особа, яка отримала товари чи послуги на умовах комерційного кредиту та має боргове зобов'язання перед постачальником.

Особливої уваги заслуговує питання різновидів факторингових послуг. Узагальнюючи підходи науковців щодо видів факторингових послуг можна запропонувати наступну їх кваліфікацію (табл.1).

Таблиця 1. Види факторингових послуг

Вид	Особливості
1.Договірний факторинг	Дебітора сповіщають про передачу його боргу фактору, і всі платежі мають бути спрямовані саме фактору.
2.Конфіденційний факторинг	Дебітора не сповіщають про передачу його боргу фактору без важливих на те причин.
3.Факторинг з регресом	Клієнт, продаючи фактору свою дебіторську заборгованість, несе відповідальність за кредитний ризик.
4.Факторинг без регресу	У цьому випадку клієнт не несе жодної відповідальності за несплату позичальника фактору.
5.Кредитний факторинг	Клієнт продає фактору свою дебіторську заборгованість, у той же час фактор забезпечує фінансування та нарахування відсотків до моменту стягнення суми векселя з позичальника.
6.Адміністративний факторинг	Фактор бере на себе лише відповідальність за стягнення плати з позичальника на користь клієнта, та ведення його звітності.
7.Масовий факторинг	Фактор надає грошові кошти клієнту, тільки після того, як підприємство повідомить позичальника про передачу його заборгованості та надішле інструкцію виконати платіж фактуру.
8.Банківський факторинг	Клієнт передає свої дебіторські зобов'язання банку, тим самим створюючи резерви, і потім може позичати кошти під ці резерви.
9.Міжнародний факторинг	Договір факторингу, за яким один з учасників угоди не є резидентом (зазвичай використовується в експорті).

Джерело. Складено авторами на основі [10].

Види факторингових послуг, що надаються підприємствам залежать від багатьох чинників: мета та цілі підприємства, об'єм винагороди яку хоче отримати фактор, та яку частку від дебіторської заборгованості хоче отримати клієнт, рівень ризикованості факторингу, терміни, платоспроможність позичальника, особливості договору купівлі/продажу між клієнтом та позичальником.

Основними функціями факторингових послуг є:

1) фінансування підприємства – отримані кошти дають можливість швидко реінвестувати їх у розвиток компанії або виробництва та уникати касових розривів;

2) управління дебіторською заборгованістю підприємства – покращення його фінансового стану за рахунок зменшення дебіторської заборгованості;

3) аналіз платоспроможності покупців – послуги з факторингу дають змогу оцінити фінансовий стан клієнтів підприємства на основі бази даних фактора;

4) управління фінансовими ризиками – клієнт перекладає ризики, що пов'язані з дебіторською заборгованістю на постачальника факторингових послуг.

Отже, факторингові послуги дають можливість підприємству отримати фінансові ресурси набагато швидше, збільшуючи його обігові кошти, прискорити виробничий цикл. Таким чином компанія має змогу отримувати більше прибутку, швидко вкладати фінансові ресурси у розвиток та виробництво, підтримуючи свою конкурентоспроможність. При цьому підприємство й надалі має можливість укладати договори про постачання товарів чи послуг з відстрочкою платежу, що потенційно збільшує кількість укладених угод. Окрім цього фактор бере на себе врегулювання щодо погашення дебіторської заборгованості, у той же час у клієнта поліпшується оборотний баланс. Ще однією вагомою перевагою факторингу є те, що у країнах, що розвиваються недостатньо добре розвинуті рейтингові агенції та кредитні бюро, тому фактор може переймати їх роль на себе, оцінюючи платоспроможність покупців підприємства [19, с. 149]. У той же час компанія перекладає всі найбільш значущі ризики, що пов'язані з дебіторською заборгованістю - кредитний ризик, ризик, який є наслідком негативного ефекту зміни валютних курсів та ін. У підприємства також відпадає потреба у веденні та обслуговуванні дебіторської заборгованості, потреба у короткострокових кредитах (особливо у випадку касових розривів), що знижує його закредитованість, поліпшує баланс, оборот коштів та загальний фінансовий стан.

Регулюючим органом ринку факторингових послуг є Національний банк України, що перейняв на себе ці повноваження після прийняття у 2020 році закону України про «спліт» та ліквідацією Національної комісії, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Здійснювати діяльність з надання факторингових послуг згідно закону дозволено лише фінансовим організаціям за наявності відповідної ліцензії, виданої НБУ

З метою характеристики загальних тенденцій розвитку ринку факторингових послуг необхідно провести аналіз сучасного стану його розвитку за наступними економічними показниками: кількість діючих фінансових компаній, що надають факторингові послуги на підставі виданої ліцензії, кількість укладених договорів факторингу, обсяг операцій факторингу та відношення обсягу операцій факторингу до ВВП. Необхідно зауважити, що наразі досить складно проаналізувати факторингову діяльність банківських установ, так як регулятор таку інформацію не надає. Тому, в роботі проаналізована діяльність фінансових компанії, що надають факторингові послуги (табл.2).

Таблиця 2. Кількість діючих фінансових компаній, що надають факторингові послуги по рокам

Рік	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 (1 півріччя)
Кількість компаній	492	589	641	733	674	572	490
Приріст (%)	-	19,72%	8,83%	14,35%	-8,05%	-15,13%	-14,34%

Джерело. Розраховано та складено авторами за даними Національної комісії, що здійснювала регулювання на ринку фінансових послуг та Національного банку України [7], [8].

Впродовж 2017-2020 років, кількість фінансових компаній, що надавали факторингові послуги щороку збільшувалась. Найбільше зростання можна спостерігати у 2017 – 2018 роках, оскільки кількість компаній у цей період збільшилась на 19,72%. Таку тенденцію можна пояснити різким підвищенням попиту на факторингові послуги в Україні з початком

економічної кризи після 2014 року, Впродовж 2020 – 2021 років відбувся спад в кількості компаній на 8,05%. Основною причиною такої ситуації є припинення дії ліцензій через порушення звітності, особисте бажання власника а також відсутність діяльності з надання факторингових послуг. Згідно даних НБУ, у 2021 році лише 274 фінансових компаній були активними, що свідчить про чіткий розподіл цього ринку між її учасниками, а також стабілізацію попиту на послуги факторингу. З часом можна очікувати тільки зменшення кількості фінансових компаній, що спеціалізуються на факторингу, оскільки в 2022 році та першому півріччі 2023 року, загальна економічна активність в країні суттєво зменшилась і, як наслідок, ринок факторингових послуг за 1,5 роки покинуло 184 установи.

Статистика щодо кількості укладених договорів по рокам доповнює інформацію з таблиці 1 та надає можливість виявити реальний рівень розвитку цього ринку, шляхом аналізу зміни кількості укладених договорів за відповідними періодами (Рис.1.).

Рис. 1. Кількість укладених договорів факторинговими компаніями України по рокам

Джерело. Розраховано та складено авторами за даними Національної комісії, що здійснювала регулювання ринку фінансових послуг та Національного банку України [7], [8].

Кількість діючих компаній, які надають факторингові послуги, не завжди може відображати реальний стан ринку. У 2017 і 2018 роках ми можемо спостерігати майже однаковий рівень укладених договорів, невелике зростання було лише у 2019 році, приблизно на 8,06% порівняно з 2017, хоча у той же час кількість факторингових компаній зросла на 30,28% за той самий період (Рис. 2.). У 2020 році відбулось значне зростання чисельності укладених договорів – на 14348, або ж на 45,75%. Варто відмітити, що за перший та другий квартал 2020 року було укладено близько 32098 договорів, що складає 70,22% за весь звітний період., що є наслідком початком пандемії COVID-19 та загальним економічним спадом. Для мінімізації ризиків у період турбулентних умов розвитку всієї економіки, факторингові послуги можна використовувати як інструмент мінімізації кредитних ризиків та забезпечення впевненості в отриманні фінансових ресурсів [5, с. 138]. У 2021 році можна спостерігати рекордну кількість укладених договорів факторингу – 83445 одиниць, що на 82,57% більше ніж за минулий період і є аномальною тенденцією. Під час військових дій на території України кількість укладених договорів скоротилась на 68637 одиниць порівняно з минулим періодом, а приріст становить -82,24%, що є насамперед наслідком ведення бойових дій, окупації частини території та загального економічного спаду. Однак за перше півріччя 2023 року кількість укладених договорів факторингу становить 10039 одиниць, що є кращим результатом за аналогічний минулий період – 5069, тобто на даний момент можна констатувати поступове відновлення ринку факторингових послуг в країні, що є наслідком активізації економіки після шокового періоду та появою більш оптимістичних поглядів серед підприємців.

За обсягами факторингових операцій в Україні (Рис.2) переважає некласичний факторинг, який характеризується саме відступленням проблемної заборгованості. Через відсутність чи недосконалість звітності факторингових компаній, важко оцінити реальне співвідношення торгового (класичного) та некласичного факторингу, однак на думку окремих учасників ринку, частка торгового складає лише 20% [1].

Рис. 2. Обсяг операцій факторингу на українському ринку по рокам

Джерело. Розраховано та складено авторами за даними Національної комісії, що здійснювала регулювання ринку фінансових послуг та Національного банку України [7], [8].

За обсягами операцій факторингу показними є 2017-2019 роки, можна відбулося стрімке зростання обсягу операцій, у 2017-2018 роках воно склало приблизно 53,38%, у той же час в 2018-2019 роках зростання дещо сповільнилось і склало 17,39%. При цьому необхідно зазначити, що кількість договорів факторингу в цей період (2017-2018 роки) майже не змінилась (Рис. 1.), однак обсяг операцій зріс на 53,38%, що показує збільшення вартості одного договору, тобто його питомої ваги. У 2019 році ситуація така ж сама, але зростання обсягу операцій склало лише 17,39%, при цьому приріст укладених угод - 8,06%. Рекордним виявився 2020 рік з сумарним обсягом операцій факторингу на рівні 85514,7 млн. грн. За цей рік зростання порівняно з 2019 роком було на рівні 51,44%, у той же час можна спостерігати збільшення кількості укладених угод з факторингу на 45,75% у порівнянні з аналогічним попереднім періодом. Однією з причин такого зростання можна також вважати бажання організацій знизити кредитний ризик у нестабільний період, у даному

випадку через пандемію, шляхом продажу заборгованості фактору. Окрім цього можна стверджувати, що і загальний розвиток операцій з факторингових послуг не змінився, так як обсяг операцій залишався майже на одному й тому самому рівні за кожним кварталом. У 2021 році відбулось зниження загального обсягу операцій факторингу на 15,29% порівняно з 2020 роком, у той же час аномальним є те, що укладено на 82,57% більше договорів факторингу у порівнянні з минулим роком. За відсутності повної статистичної інформації про діяльність факторингових компаній пояснити таку ситуацію доволі проблематично. Можна припустити, що питома вага договорів знизилась внаслідок охоплення факторинговими послугами більшої кількості малих підприємств, що мають не такий великий об'єм дебіторської заборгованості. З початком бойових дій, за 2022 рік обсяг операцій факторингу значно знизився у порівнянні з 2021 роком, приблизно на 36,59%, у той же час кількість укладених договорів зменшилась на 82,24%. Така тенденція є свідченням того, що, насправді спад у грошовому вимірі був не таким вже і великим, однак це - серйозна проблема для всього ринку факторингових послуг. У 2023 році (за перше півріччя) відбулось зростання обсягу факторингових операцій (на 13,81%) у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, що є свідченням поступового відновлення ринку факторингових послуг в Україні після шокового періоду для всієї економіки.

Основним економічним показником, що свідчить про рівень розвитку ринку факторингу, є показник проникнення факторингу в економіку країни, як відношення обсягу операцій факторингу до ВВП країни (Рис. 3.). Цей показник дасть можливість оцінити потенціал ринку та наявність перспектив щодо його розвитку [4, с. 799].

Рис. 3. Відношення обсягу операцій факторингу до ВВП України по рокам

Джерело. Розраховано та складено авторами за даними Національної комісії, що здійснювала регулювання ринку фінансових послуг, Національного банку України та Міністерства фінансів України [7], [8], [2].

З 2017 до 2020 року прослідковується поступове зростання відношення обсягу операцій факторингу до ВВП, а також досягнення його максимального значення на рівні 2,039% за всю історію, що є свідченням гарних темпів розвитку ринку факторингових послуг в країні. За аналогічний період 2021 року цей показник склав лише 1,327%, що пояснюється зростанням ВВП лише на 30,17%, а також спадом обсягу факторингових операцій (з 85541,7 млн. грн. у 2020 році до 72440,2 млн. грн. у 2021). Військові дії на території України також негативно вплинули на ринок факторингових послуг, у 2022 році, цей показник склав лише 0,885%. Також, варто відмітити, що в Україні даний показник є доволі низьким, оскільки у розвинених економіках світу він складає приблизно 10% від ВВП країни.

Серед основних проблем розвитку ринку факторингових послуг в Україні можна виділити, насамперед, ціну на послуги факторингу. Досвід розвинених економік свідчить, що вартість факторингу в цих країнах складає близько 1,5-2% від загальної суми постачання [13, с. 51]. У той же час в Україні, банки надають факторингові послуги за 0,5-3% від суми рахунків-фактур,

окрім цього ставка розраховується для кожного окремо і тому може сягати 5% і більше. Однак тут потрібно зазначити, що з початком військових дій ставка Центрального банку зросла, що спричинило пропорційне зростання вартості факторингу, який наразі коштує більше 20%. Якщо розглядати небанківські фінансові установи, що надають такі послуги то тут зазвичай платня ще більша. При відступленні прав грошової вимоги фактору, здебільшого укладається договір з дисконтом, який інколи може досягати 90%. Однак такі високі ставки застосовуються в більшій мірі до проблемної дебіторської заборгованості банків та фінансових установ.

Ще одна вагома проблема - це високі вимоги банків (як головних надавачів факторингових послуг) до клієнта. Більшість банків надають факторингові послуги за таких умов: 1) термін ведення господарської діяльності підприємством не може бути менше 1-3 років; 2) своєчасні платежі від дебіторів компанії протягом 3-6 місяців; 3) наявність прибуткового бізнесу протягом останніх 3-6 місяців [3]. Все це збільшує час на прийняття рішень та надання послуг.

Не менш важливою проблемою є недосконалість вітчизняного законодавства, яке характеризується низьким рівнем нормативно-правового регулювання факторингових послуг [15, с. 328]. Внаслідок цього виникає чимало проблем, одна з яких - плутанина між цесією та факторингом. Це спричинено тим, що у судовій практиці та рішеннях Верховного суду, відступлення проблемних кредитів за плату є факторинговою операцією. Внаслідок цього компанії почали звертатись до факторингових компаній для відступлення дебіторської заборгованості, щоб уникнути проблем із законом. За інших умов це було б цесією, а не факторингом. Наразі НБУ вже розпочав роботу над новою редакцією відповідного закону, що має врегулювати ці питання. Однак ця проблема ще залишається на доволі тривалий час.

Аналізуючи напрацювання НБУ у даному напрямку, слід зазначити, що на сьогодні є серйозні зміни на ринку факторингових послуг, які направлені на стимулювання його дальший розвиток. Однак, окрім реформ ініційованих

НБУ, доцільно розглянути наступні пропозиції щодо напрямів вдосконалення функціонування та розвитку національного ринку факторингових послуг.

Слід зазначити, що нормативно-правове забезпечення ринку факторингових послуг в Україні не відповідає світовим стандартам, що у свою чергу не забезпечує належного захисту фактору та його клієнтам. Отже, доцільними будуть нижче зазначені зміни до нормативно-правового забезпечення ринку факторингових послуг.

При розробці нового закону про факторинг, потрібно усунути окремі розбіжності та неточності у різних законодавчих актах: в Цивільному кодексі, в Господарському кодексі, і Законі України «Про банки і банківську діяльність» та законі «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [12], оскільки в жодному із них немає цілісного забезпечення факторингу, мають різні тлумачення змісту його змісту, функцій і принципів. Саме ці прогалини потребують нагального законодавчого визначення без відповідних колізій.

В умовах євроінтеграційного руху України нагального вирішення потребує імплементація кращих світових стандартів щодо регулювання ринків фінансових послуг в національну практику. В цьому напрямку доцільно взяти до уваги «Model Law on Factoring» від UNIDROIT що був прийнятий на 102 сесії Євросоюзу в травні 2023 року. Зазначений закон забезпечує правовий режим, який полегшує здійснення факторингових послуг та має цілий ряд правових норм та правил, що націлені в першу чергу на країні, з недосконалим законодавством щодо факторингу [22]. Це дасть змогу Україні імплементувати найсучасніші світові практики у сфері правового забезпечення факторингу. Окрім цього, необхідно враховувати європейський досвід щодо розширення співпрацю з EUF – європейською федерацією з факторингу та комерційних фінансів. Ця організація займається представленням інтересів галузі та лобіюванням ініціатив (законодавчі акти, різні програми, просвітництво) задля розвитку ринку факторингових послуг [21].

Необхідно зауважити, що імплементувати кращі світові стандарти факторингу потрібно з урахуванням вітчизняного досвіду. В цьому напрямку

доцільно рекомендувати поглибити співпрацю НБУ з UATFF (український альянс з торгового фінансування та факторингу). Така співпраця надасть можливість врахувати всі зауваження безпосередньо учасників українського факторингу і тим самим спонукати розвиток цього ринку в Україні.

Одним із вагомих кроків НБУ у сфері реформування ринку факторингових послуг є створення державного реєстру правочину відступлення. Зважаючи на це необхідно зробити публічною інформацію про дебіторську заборгованість, чи була вона повернута, в якому об'ємі та за який термін. Це дасть змогу підприємствам належним чином вирішувати якому покупцю можна поставляти товари чи послуги з відстрочкою платежу, а кому ні. З іншого боку це буде зручний інструмент перевірки боржників для факторингових компаній та банків, що захистить їх від ризиків та зменшить час, необхідний для перевірки покупця. Як наслідок, факторинг стане більш привабливим, оскільки фінансування буде можливо отримати доволі швидко., а також в поєднанні зі змінами до законодавства, що підвищать захист факторів, їх клієнтів та створенням цілісної інфраструктури, ціни на факторингові послуги можуть знизитись.

Вагомим чинником розвитку ринку факторингових послуг, а в першу чергу торгового факторингу, є просвітницька діяльність. Значна кількість підприємств в Україні не розуміє всіх переваг факторингу, або сприймають його лише як засіб, за допомогою якого можна позбутися проблемних кредитів. Необізнаність у особливостях факторингу створює негативний імідж, та викликає падіння попиту на ці послуги серед підприємств. Отже, доцільними будуть пропозиції щодо проведення просвітницьких заходів (форумів, воркшопів) націлених на розкриття позитивних сторін факторингу, з представленням умов договору та практичної демонстрації усіх переваг. Займатися просвітницькою діяльністю можуть і навчальні заклади України, але, насамперед, UATFF спільно з НБУ. До заходів бажано долучати представників від різних факторингових компаній та банків, які зможуть більш детально розповісти про свої послуги.

Важливим аспектом розвитку ринку факторингових послуг є розширення можливостей використання факторингу в сфері державних закупівель [17, с. 36]. У липні 2020 року електронна система публічних закупівель ProZorro створила онлайн-платформу «Факторинг-хаб», що дозволяє використання послуг факторингу для постачальників [16]. На теперішній час не так багато тендерів проводяться з цією можливістю, що відповідно накладає значні обмеження на малий та середній бізнес, якому необхідний факторинг для подолання касових розривів.

Розглядаючи питання удосконалення розвитку ринку факторингових послуг з точки зору клієнтів, не менш важливим є питання якості та вартості цих послуг. Згідно інформації UATFF, що була надана на форумі факторингу у 2023 року [18] для повноцінного створення розвиненого ринку факторингових послуг необхідний якісний продукт з прийнятною ціною на нього. Для досягнення цього в першу чергу необхідно знизити ціну на факторинг, так як ще до військових дій на території України вона була доволі високою у порівнянні з зарубіжними країнами, а після початку повномасштабного вторгнення собівартість факторингу стала занадто високою для бізнесу, особливо для тих підприємств, що хочуть використовувати саме торгівельний факторинг. Зниження собівартості факторингу також збільшить кількість банків та фінансових компаній на ринку, що надають такі послуги, що у свою чергу, створить конкурентне середовище. Зважаючи на це доцільно створити державну програму підтримки бізнесу, яка буде націлена на зменшення ціни факторингу. Реалізувати таку програму може Фонд розвитку підприємництва, який вже реалізував подібні програми («Доступні кредити 5-7-9%» та «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%»). Створення подібної програми значно розширить доступ до факторингу підприємствам, що у свою чергу призведе до розвитку цього ринку загалом.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Факторинг — це вид фінансово-комісійних операцій, що характеризується придбання банком або спеціалізованою фінансовою

організацією права на дебіторську заборгованість клієнта з негайною оплатою більшої її частини у грошовій формі. Суб'єктами факторингу є фактор – суб'єкт, що надає факторингові послуги, клієнт – суб'єкт, що отримує факторингові послуги та позичальник – особа, що отримала товари чи послуги на умовах комерційного кредиту.

Серед основних функцій факторингу можна виділити: фінансування підприємств – отримання коштів клієнтом для їх подальшого використання; управління дебіторською заборгованістю – покращення фінансового стану підприємств; аналіз платоспроможності покупців – факторинг дає змогу оцінити фінансовий стан клієнтів; управління фінансовими ризиками – перекладання ризиків на фактора.

Головними проблемами, що перешкоджають розвитку ринку факторингових послуг в Україні на сучасному етапі є високі ціни, недосконале законодавство, яке не надає достатнього захисту фактору і клієнту, занадто високі вимоги для клієнтів, низький рівень просвітницької діяльності серед потенційних клієнтів та військові дії на території країни.

Для подолання наявних проблем на ринку факторингових послуг України, стимулювання його подальшого розвитку доцільно створити державну програму підтримки бізнесу, яка буде націлена на зменшення ціни на факторингові послуги, розширення можливостей використання факторингу у сфері державних закупівель. Окрім цього потрібно усунути окремі неточності та суперечності у різних нормативно-правових документах, імплементувати сучасні світові практики щодо законодавчого забезпечення факторингу, наприклад «Model Law on Factoring» від UNIDROIT. Створити державний реєстр правочину відступлення з публікацією усієї важливої інформації про це відступлення. Також необхідно впроваджувати просвітницьку діяльність щодо переваг факторингу серед українських підприємств для збільшення обізнаності щодо такого методу фінансування.

Пропозиції щодо нагальних рішень з метою стимулювання розвитку ринку факторингу в Україні потребують також подальших наукових розвідок,

особливо в частині імплементації кращих світових стандартів функціонування і розвитку ринку в українську практику.

Література

- 1) Біла книга «Майбутнє регулювання ринку факторингу». Національний банк України. Київ. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_factoring_2020.pdf?v=4 (дата звернення 08.10.2023 р.)
- 2) Валовий внутрішній продукт. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/> (дата звернення 08.10.2023 р.)
- 3) Вовк В.Я., Мовчан А.С. Проблеми та перспективи використання факторингу в Україні. *Фінансові дослідження*. 2019. № 2 (5).
- 4) Гізатулліна О.М., Маєвська Н.В. Тенденції розвитку факторингових компаній як сегменту ринку фінансових послуг України. Гроші, фінанси і кредит. 2017. №20. С. 796 – 801.
- 5) Дубина, М. В., Жаворонок, А. В., Дубина, П. В. Аналіз сучасного стану ринку факторингових послуг в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4 (12). С. 134 – 145.
- 6) Момот Л. В. Розвиток факторингу в Україні. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2015. Т. 21, № 2. С. 100-107.
- 7) Наглядова статистика НБУ. Показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців 2017 – 2019 рр. архів Нацкомфінпослуг. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 28.10.2023 р.)
- 8) Наглядова статистика НБУ. Показники діяльності фінансових компаній та лізингодавців 2020 – 2023 рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 28.10.2023 р.)
- 9) Онищенко В.О., Завора Т.М. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2017. 409 с.

10) Петренко В.С., Карнаушенко А.С., Боровік Л.В. Факторинг: сутність, види та його переваги в фінансовій діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. №11.

11) Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 16.12.2023 р.)

12) Прокопчук Т.В. Проблематика правового регулювання факторингу в Україні. Римське право і сучасність: актуальні проблеми оновлення цивільного законодавства: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (25 травня 2023 р.) [Електронне видання]. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26013/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%2C%202023%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=214 (дата звернення 06.10.2023 р.)

13) Савчук О. Надання факторингових послуг небанківськими установами. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С. 50 – 54.

14) Слав'юк Н.Р., Глущенко С.В. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Київ: НаУКМА, 2022. 206 с.

15) Смирна О.В., Береславець О.А. Особливості та проблеми реалізації факторингових операцій в Україні. *Бізнесінформ*. 2020. № 1. С. 324 – 330.

16) «Факторинг Хаб». Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/news/%C2%ABfaktoryng-hab%C2%BB-%E2%80%93-onlaynplatforma-yaka-daye-mozhlyvist-pidpryyemcyu-operatyvno-otrymaty-do-98-sumy-za-vykonani-roboty-ta-poslугy-v-mezhah-ukrayiny> (дата звернення 15.10.2023 р.)

17) Фарапонов Г. А. Перспективи розвитку факторингу у мовах модернізації фінансових технологій. Управління змінами та інновації. 2023. № 6. С. 33 – 37.

18) Форум факторингу в Україні – 2023. UATFF. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BwW6Lx-oHu8> (дата звернення 15.10.2023 р.)

19) Шабанова О.В., Парубець О.М. Наукові підходи до тлумачення сутності "факторинг". *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. №4 (12). С. 146-152.

20) Hallunovi Arjeta, Osmanovic Elez. Factoring as a new possibility in the financial sector. *International Scientific Journal Monte*. 2019. Volume 2. No. 1. pp. 5-11.

21) Mission of the EUF. EUFederation. URL: <https://euf.eu.com/mission-objectives-of-euf.html> (дата звернення 13.10.2023 р.)

22) Model law on factoring. Unidroit. URL: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/10/UNIDROIT-Model-Law-on-Factoring-En-PDF-version.pdf> (дата звернення 13.10.2023 р.)

References

1) National Bank of Ukraine (2020), “White paper “Future regulation of the factoring market”, available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_factoring_2020.pdf?v=4 (accessed 08.10.2023).

2) Ministry of Finance (2022), “Gross domestic product”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2022/> (accessed 08.10.2023).

3) Vovk, V.Y. and Movchan, A.S. (2019), “Problems and prospects of using factoring in Ukraine”, *Financial research*, vol. 2 (5).

4) Gizatullina, O.M. and Mayevska, N.V. Trends in the development of factoring companies as a segment of the financial services market of Ukraine. *Money, Finance and Credit*. 2017. №20, pp. 796 - 801.

5) Dubina, M.V., Zhavoronok, A.V. and Dubina, P.V. (2017), “Analysis of the current state of the factoring services market in Ukraine”, *Problems and prospects of economy and management*, vol. 4 (12), pp. 134 - 145.

6) Momot, L.V. (2015), “Development of factoring in Ukraine”, Scientific works of the National University of Food Technologies, vol. 21, no. 2, pp. 100-107.

7) National Bank of Ukraine (2020), “Supervisory statistics of the NBU. Performance indicators of financial companies and lessors in 2017-2019”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed 28.10.2023).

8) National Bank of Ukraine (2023), “NBU supervisory statistics. Performance indicators of financial companies and lessors in 2020-2023”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (accessed 28.10.2023).

9) Onyshchenko, VO. and Zavora, T. (2017), Rynok finansovykh posluh [Financial services market], PoltNTU, Poltava, Ukraine.

10) Petrenko, V.S., Karnaushenko, A.S. and Borovik, L.V. (2021), “Factoring: essence, types and its advantages in the financial activity of enterprises”, Effective economy, vol.11.

11) Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine “On Banks and Banking Activities”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (accessed 16.12.2023).

12) Prokopchuk, T.V. (2023), “Problems of legal regulation of factoring in Ukraine”, Roman law and modernity: topical issues of updating civil legislation: Materials of the All-Ukrainian Scientific Conference, 25 May, available at: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/26013/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%2C%202023%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=214 (accessed 06.10.2023 r.)

13) Savchuk, O. (2018), “Provision of factoring services by non-banking institutions”, Entrepreneurship, economy and law, vol. 9, pp. 50 - 54.

14) Slaviuk, N.R. and Glushchenko, S.V. (2022), Rynok finansovykh posluh [Financial Services Market], NaUKMA, Kyiv, Ukraine.

15) Smyrna, O.V. and Bereslavets, O.A. (2020), “Features and problems of implementation of factoring operations in Ukraine”, Businessinform, vol. 1, pp. 324 - 330.

16) Prozorro (2023), “Factoring Hub”, available at: <https://prozorro.gov.ua/news/%C2%ABfaktoryng-hab%C2%BB-%E2%80%93-onlaynplatforma-yaka-daye-mozhlyvist-pidpryyemcyu-operatyvno-otrymaty-do-98-sumy-za-vykonani-roboty-ta-poslугy-v-mezhah-ukrayiny> (accessed 15.10.2023).

17) (2023), “Prospects for the development of factoring in the languages of modernisation of financial technologies”, Change management and innovation, vol. 6, pp. 33 - 37.

18) UATFF (2023), “Factoring Forum in Ukraine”, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=BwW6Lx-oHu8> (accessed 15.10.2023).

19) Shabanova, O.V. and Parubets, O.M. Scientific approaches to the interpretation of the essence of "factoring()", “”, Problems and Prospects of Economics and Management. 2017. №4 (12), pp. 146-152.

20) Hallunovi, A. and Osmanovic. E. (2019), “Factoring as a new possibility in the financial sector”, International Scientific Journal Monte, Vol. 2, No. 1, pp. 5-11.

21) EUFederation (2023), “Mission of the EUF”, available at: <https://euf.eu.com/mission-objectives-of-euf.html> (accessed 13.10.2023)

22) Unidroit (2023), “Model law on factoring”, available at: <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2023/10/UNIDROIT-Model-Law-on-Factoring-En-PDF-version.pdf> (accessed 13.10.2023)

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024 р.